

*І. А. Прилуцька,
аспірант, Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка*

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*I. Prylutska,
post-graduate student of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS
ECONOMY OF UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад розвитку інноваційного підприємництва як чинника забезпечення конкурентоспроможності економіки України та оцінки практичного досвіду його зародження і становлення в Україні.

The paper studies the theoretical foundations for innovation entrepreneurship as a factor of competitiveness of Ukraine economy. The study evaluates the experience its origin and development in Ukraine.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, конкурентоспроможність економіки, державне управління.

Key words: innovative entrepreneurship, the competitiveness of the economy, public administration.

ВСТУП

У сучасних умовах цивілізаційного розвитку та світових глобалізаційних реалій якість управління інноваційними процесами суб'єктів господарювання стає визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Світовий досвід засвідчує, що саме інноваційне підприємництво на етапі свого розвитку стає головним структуроутворюючим елементом конкурентного ринкового середовища, важливою рушійною силою розвитку економічної системи. Інноваційне підприємництво досягає рівня самоорганізованості, починає функціонувати як цілісна, єдина і збалансована система, що орієнтована на стійкий ефективний розвиток у будь-яких економічних ринкових системах. Воно стає автономним та являється причиною змін у зовнішньому економічному середовищі. Забезпечення належного

рівня розвитку інноваційного підприємництва в країні дасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності економіки та сприятиме нарощенню ВВП країни.

На сьогоднішній день чимало праць присвячено дослідженню ролі інноваційного підприємництва, зокрема С. Валдайцева, Б. Верспагена, П. Друкера, К. Ерроу, П. Завліна, Б. Люндвела, Е. Менсфілда, К. Опенлендера, Б. Санто, Дж. Стігліца, Б. Твісса, Й. Шумпетера та ін. Досить чіткий за змістом та зважений аналіз представлений в наукових працях В. Зянька. Концептуальні засади інноваційного розвитку та проблеми управління інноваційними процесами досліджуються у працях таких вітчизняних науковців, як Ю. Бажала, В. Базилевича, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, І. Єгорова, О. Жилінської, І. Павленко, В. Сизоненка, В. Соловійова, Л. Федулової,

Таблиця 1 . Кількість та частка підприємств, що займались інноваційною діяльністю та впроваджували інновації*

Кількість промислових підприємств	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальна кількість обстежених промислових підприємств, одиниць	10511	10315	9739	9920	10025	9982	10366	10721	11023	10594
Інноваційно-активні промислові підприємства, одиниць, з них:	1734	1856	1470	1359	1193	1118	1472	1393	1411	1462
мали витрати на інноваційну діяльність	1250	1290	975	1079	936	848	1175	1193	1097	1088
впроваджували інновації	1503	1506	1120	958	810	999	1186	1160	1180	1217
їх частка у загальній кількості тих, що впроваджували інновації (%)	86,67	81,14	76,19	70,49	67,89	89,4	80,6	83,3	83,6	83,2
Частка інноваційно-активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств (%)	16,5	18,0	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8

* Складено автором за джерелом [8].

Д. Черваньова, А. Чухна. Вплив інвестицій, що спрямовується в інновації, на економічний розвиток досліджується в публікаціях Л. Безчасного, В. Осецького, а фінансові аспекти інноваційного розвитку проаналізовані в роботах М. Крупки, С.Онишко та ін. Однак, незважаючи на глибину та різноманітність порушених проблем, спостерігаємо неоднозначність трактування напрямів формування і активізації розвитку інноваційного підприємництва як чинника забезпечення конкурентоспроможності економіки України.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета даної статті полягає у вивченні теоретичних засад розвитку інноваційного підприємництва як чинника забезпечення конкурентоспроможності економіки України та оцінки практичного досвіду його зародження і становлення в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інноваційне підприємництво — це спеціалізована форма підприємницької діяльності, мотивована бажанням привласнення інноваційної квазіренти, що полягає у цілеспрямованому пошуку неусвідомлених потреб та створенні, виробництві і реалізації нової, у т.ч. наукоємної, продукції інвестиційного та кінцевого споживання, або задоволенні існуючих потреб шляхом створення кращих за своїми властивостями продуктів чи поліпшення процесів [4, с. 314]. За чинним законодавством, інноваційним вважається підприємство, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти й (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% від його загального обсягу продукції і (або) послуг [1].

Інноваційне підприємство складається зі складної сукупності економічних відносин, пов'язаних із включенням відносин інтелектуальної власності у сферу матеріального виробництва. Проте, на відміну від виробничого процесу, інноваційна діяльність характеризується:

- кінцевою метою — задоволенням нової суспільної потреби;
- поліваріантністю та невизначеністю шляхів досягнення мети;
- неможливістю детального планування та підвищеним ризиком;
- необхідністю втручання держави в регулювання та стимулювання;
- необхідністю подолання опору в сфері розвитку відносин інтелектуальної власності;
- особливим механізмом зацікавленості учасників інноваційного процесу;
- гнучкою, із слабкою структурізацією формою організації системи [6, с. 68].

Інноваційне підприємництво розвивається в складному інституційному середовищі, яке формується під впливом різноманітних чинників. Інституційне середовище, сутність якого полягає у формальних правилах поведінки і взаємодії, а з погляду підприємництва — це сукупність формальних і неформальних рамок, що структурують діяльність підприємств, є фундаментальною ланкою ринкових трансформацій. Потенціальному розвитку конкурентних ринків під час інституційних змін може перешкодити невідповідність інституційного середовища, успадкована від колишньої командно-адміністративної економіки, щодо ринково орієнтованих інститутів. На думку багатьох українських економістів, в Україні не тільки не відбулися прогресивні інституційні зміни, а навпаки, економіка все більше деградувала і почала нагадувати економіку рентного типу [7, с. 104].

За даними Державної служби статистики України протягом періоду незалежності України, частка інноваційно активних підприємств хаотично варіювалась. З 1991 р. даний показник невпинно зменшувався з майже 50% у 1991 р. до 11,2% обстежених промислових інноваційно активних підприємств у 2006 р. Починаючи із 2007 р., частка інноваційно активних підприємств зростає лише на 3%. Варто зосередити увагу на періоді 2008—2010 рр., оскільки

Таблиця 2. Розподіл обсягу витрат інноваційно-активних промислових підприємств, млн грн.*

Напрямок витрат	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн грн.	1979,4	3018,3	3059,8	4534,6	5751,6	6160,0	10850,8	11994,2	7949,9	8045,5
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів	1249,4	1865,6	1873,7	2717,5	3149,6	3489,2	4974,7	5051,7
% до загальної кількості	63,1	61,8	61,2	59,9	54,8	56,6	62,6	62,8
дослідження і розробки	171,7	270,1	312,4	445,3	612,3	992,9	846,7	996,4
% до загальної кількості	8,7	8,9	10,2	9,8	10,6	16,1	10,7	12,4
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва	183,8	325,2	527,3	808,5	991,7	954,7
% до загальної кількості	9,3	10,8	17,3	17,8	17,3	15,5
маркетинг, реклама	7,9	10,1	5,5	297,5	376,7	359,9
% до загальної кількості	7,9	10,1	5,5	6,6	6,5	5,8
придбання нових технологій	125,0	149,7	95,9	143,5	243,4	159,5	115,9	141,6
% до загальної кількості	6,3	5,0	3,1	3,2	4,2	2,6	1,4	1,8
інші напрями витрат	92,7	101,4	81,5	122,3	377,9	203,8	2012,6	1855,8
% до загальної кількості	4,7	3,4	2,7	2,7	6,6	3,3	25,3	23,0

* Складено автором за джерелом [8].

ки протягом даного періоду відбувалося нівелювання наслідків світової кризи. Протягом вказаного періоду інноваційною діяльністю в промисловості займалося 1973 підприємства (18,6% обстежених), 76,0% яких придбали машини, обладнання та програмне забезпечення, 23,0% — займались навчанням та підготовкою персоналу, 19,1% — здійснювали внутрішні ДіР, 11,6% — придбали зовнішні ДіР, 10,4% — займались ринковим запровадженням інновацій та 10,2% — здійснювали придбання інших зовнішніх знань. У цей період інновації впроваджували 1562 підприємства, у т. ч. 1121 — інноваційні види продукції [8].

Інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, оскільки кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і коливається на рівні 11,7%, що менше в 3—4 рази, ніж в інноваційно-розвинутих країнах. Інноваційні чинники економічного зростання досі не відіграють значної ролі і не знаходять відображення у реальних діях державної влади. Динаміка кількості підприємств, що впроваджували інновації, та питома їх вага у загальній кількості промислових підприємств свідчить про негативні тенденції в інноваційній сфері, які підтверджуються статистичними даними.

Практика функціонування вітчизняних підприємств показала, що в Україні інноваційне підприємництво ще не набуло рис повноцінної складової інно-

ваційної сфери, не виконує основних функцій — економічної та соціальної, і не може виступати партнером світового інноваційного бізнесу. Обмеження пільг стосовно ведення інноваційної діяльності уповільнить темпи розвитку інноваційної діяльності загалом та ускладнить процедуру формування інфраструктури інноваційного бізнесу, яка на сьогодні має досить суперечностей. Для усунення цієї проблеми необхідним є формування ефективного механізму управління інфраструктурою інноваційного підприємництва, що дозволить прискорити процес формування взаємозв'язків між її структурними елементами шляхом забезпечення організаційних та економічних умов їх діяльності [5, с. 36].

Потенціал розвитку інноваційного підприємництва в Україні розглянемо через призму аналізу динаміки та структури інвестицій у інноваційну діяльність. В Україні інноваційна активність промислових підприємств знаходиться на рівні, який не досягає навіть мінімального значення серед європейських країн, а якщо порівнювати з країнами лідерами інноваційного розвитку, то розрив становить близько 5 разів.

Дуже обмежене фінансування науки залишається значним фактором зниження виключно низької частки України на світових ринках наукомісткої продукції, яка сьогодні складає 0,05%, тоді як в Росії — 0,13%, в країнах ЄС — 35%, США — 25%, Японії — 11%, Сінгапурі — 7%, Кореї — 45%, Китаї —

2%. Держави, які є лідерами на ринку наукоємної продукції, жорстко контролюють частку витрат на фундаментальну науку в обсязі ВВП, оскільки слабкість цього сектору породжує злиденність і політичну нестабільність навіть в країнах, які володіють у надлишку природними багатствами. В Україні мізерне фінансування науково-технічної сфери спричиняє зниження показників інноваційної діяльності підприємств.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що конкурентоспроможність економіки на основі інновацій формується на тих територіях, де сконцентрований відповідний інтелектуальний та професійний потенціал і наявна гнучка ефективна система зв'язків між учасниками інноваційного процесу, що охоплюють весь цикл від зародження та продукування інновацій до виробництва нових конкурентоспроможних товарів та послуг. У розвинутих країнах сприятливі організаційно-економічні умови для використання і комерціалізації інновацій створюються завдяки формуванню інноваційних систем мереженого типу. Використання переваг нових організаційних форм стає можливим завдяки виникненню на регіональному рівні відповідних кластерів [2, с. 32].

Проте, організація інноваційної діяльності, заснована на кластерах, не досягла в Україні належного рівня. За рівнем кластеризації національної економіки з даними у 2009 році Україна перебувала лише на 83-му місці серед 134 країн світу, охоплених дослідженням. За методикою цього дослідження, рівень розвитку бізнес-кластерів оцінено в Україні в 3,3 бала (за семибальною шкалою). Для порівняння, найкращий показник кластеризації економіки має Тайвань (5,6 бала, що приблизно в 1,7 раза вище, ніж в Україні) [3, с. 5].

ВИСНОВКИ

Отже, на практиці принципи державної інноваційної політики до останнього часу залишаються більшою мірою деклараціями, ніж реальною практикою. Держава не стала каталізатором інноваційного процесу і надійним помічником для суб'єктів інноваційної діяльності. Не створена економічна модель інноваційної діяльності, яка б базувалася на чітких економічних критеріях високоефективності на всіх етапах інноваційної системи, від фундаментальних досліджень та розробок до розвитку виробництва.

Відбувається виключно екстенсивне розширення діяльності діючих інноваційно-активних промислових підприємств та нарощування ними обсягів виробництва інноваційної продукції. Незадовільний стан діяльності малих та середніх інноваційно-активних підприємств свідчить про наявність високих вхідних бар'єрів до здійснення перманентної інноваційної діяльності у промисловому секторі. Переважне впровадження поліпшуваних інновацій у виробничі процеси спричиняє тенденцію до послаблення реального інноваційного потенціалу інноваційно-активних промислових підприємств. Стабільне збільшення обсягів витрат на інноваційну діяльність інноваційно-активних підприємств засвідчує їх початок поступового переходу до реалізації стратегій

розширеного відтворення ресурсного потенціалу інноваційної діяльності. Зменшення наукоємності ВВП засвідчує високу загрозу локалізації зовнішніх ефектів від діяльності вітчизняного сектора ДіР іноземними суб'єктами інноваційного підприємництва. Зменшення частки сумарного обсягу інвестицій замовників (зовнішніх та внутрішніх) у сферу ДіР означає поступову втрату вітчизняною сферою ДіР функції генерування конкурентоспроможних наукових результатів, які можуть бути факторами розвитку інноваційного підприємництва.

Орієнтація на інноваційний шлях розвитку вимагає від національних суб'єктів господарської діяльності перебудови системи управління, створення на основі принципів маркетингу системи оперативного пошуку нових сфер та способів реалізації власного потенціалу, які спиралась би на нові товари, нові технології, нові методи організації виробництва і збуту. Поряд з важелями державного впливу, реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки країни можлива лише за умови усвідомлення суб'єктами підприємницької діяльності важливості інноваційних перетворень та появи власної зацікавленості в реалізації комплексу інвестиційно-новаторських ідей. Виконання вищеперерахованих умов забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку, забезпечить зміцнення потенціалу суб'єктів підприємницької діяльності та сприятиме стійкому економічному зростанню економіки України [5, с. 38].

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Офіційний вісник України. — № 31. — 16.08.2002. — С. 145.
2. Диха М.В. Інновації — ключовий чинник соціально-економічного розвитку країни / М. В. Диха // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". — 2012. — № 4.
3. Звіт про конкурентоспроможність України 2009 "Назустріч економічному зростанню та процвітанню". — К.: Фонд економічного управління, 2009. — 230 с.
4. Міждисциплінарний словник з менеджменту / За ред. Д.М. Черваньова, О.І. Жилінської. — К.: Нічлава, 2011. — 624 с.
5. Мельник С.І. Формування і розвиток інноваційного підприємництва в Україні / С.І. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету. — № 6. — Т. 1. — 2009. — С. 32—38.
6. Сизоненко В.О. Інноваційне підприємство — форма реалізації інтелектуальної власності / В.О. Сизоненко, Л.В. Овчаренко // Наукові записки НАУКМА. Том 18. Економічні науки. — 2000. — С. 64—72.
7. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко; за ред. акад. НАН України А.А. Чухна. — К.: Знання, 2010. — 687 с.
8. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> *Стаття надійшла до редакції 22.03.2013 р.*